

Inledning 1-2012

Anders Frenander

Det nya nummer av *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift* som du nu har klickat in dig på är ett till innehållet blandat nummer. Det presenterar artiklar om de mest skilda frågor som på olika sätt berör det kulturpolitiska området. De sju artiklarna handlar om bokpolitik i Europa, om arbetsvillkoren för konstnärer i Norge, om arkitektävlingar i Sverige, om konstnärskarriärer för andra generationens invandrare i Norge, om en granskning av det svenska Konstfrämjandets syn på konstens värde, om musikärodbildning i Norge och om retoriken kring vad som är *dålig* kvalitet i konst.

Som nog framgår av uppräknningen är artikelförfattarnas nationella tillhörighet den här gången inte riktigt lika blandad som ämnesvalet. Det föreligger en betydande dominans av bidrag från Norge. Nu ska vi inte göra någon stor sak av detta, men för min del tror jag det i någon mån speglar styrkeförhållanden mellan de olika ländernas kulturpolitiskt inriktade forskningsaktivitet. I Norge finns, som det verkar, ett starkare och bredare förankrat intresse för de här frågorna och kanske också en längre historia av kulturpolitiskt relevant forskning. Samtidigt händer det emellanåt att inflödet av artiklar helt enkelt ser ut på det sättet, så är det förstås också en ren tillfällighet att listan över artikelförfattare fått det utseendet den här gången. Låt oss ta det som ett tecken till oss andra att dels försöka dra lärdom av det norska exemplet och dels anstränga oss ännu mera för att hävda vikten av att den rådande kulturpolitiken studeras och granskas ur så många synvinklar som möjligt, för att därigenom kunna skapa bättre villkor för forskningen.

Ett tydligt gemensamt drag finns emellertid i alla bidragen. De bygger på gedigna empiriska underlag, både av kvantitativ karaktär och kvalitativ. Som redaktör tycker jag det är mycket glädjande. Det saknas så mycket väsentlig kunskap om hur förhållandena faktiskt ser ut inom kulturpolitikens alla delområden, kunskap som rör såväl de övergripande strukturella frågorna om arbetsvillkor, stödformer, organisatoriska lösningar med mera som de mer närgångna spörsmålen om vilka motiv, intentioner och drömmar som driver konstnärer i olika genrer att satsa på just den karriären. En del sådana saker tas upp i artiklarna i föreliggande nummer. Sedan har vi alla frågorna om statsmakternas inställning och attityd, deras policyformuleringar och ekonomiska prioriteringar, de privata företagens (det vill säga den så kallade kreativa industrins) inflytande och makt över konstens innehåll, konstnärsorganisationernas ställning i relation till beslutsfattarna, de olika förvaltningsnivåernas ambitioner och möjligheter och hela frågan om historien: hur hamnade vi här? Lägg därtill de problemområden, som inte finns med i min korta lista, så kan vi konstatera att det i sanning finns många arbetsuppgifter för oss kulturpolitiskt inriktade forskare!

* * *

Artiklarna i det här numret tar alltså upp många olika delar av det kulturpolitiskt relevanta forskningsområdet och gör det ur många olika synvinklar. *Ole Marius Hyllands* inledande artikel om

retoriken kring dålig kvalitet undersöker vilken vokabulär som används för att döma ut ett konstverk som varande av just dålig kvalitet. I utlåtanden både från offentliga kulturpolitiska myndigheter och organisationer och i mediadebatten söker han finna hur sådana motiveringar ser ut. För även om frågan om hur man ska värdera konstens kvalitet är den eviga frågan, som inte tycks ha något entydigt och slutgiltigt svar, så fortgår oavslutligt en *praktik* där den ändå avgörs gång efter annan. I någon mening tycks de här två diskurserna, den teoretiska och den praktiska, existera sida vid sida utan att egentligen riktigt mötas, även om den praktiska diskursen lånar en del omdömen och värderingar från den teoretiska. Hyllands artikel innebär en perspektivvändning som är en uppfriskande ögonöppnare.

Många gånger när man i tidningar och tidskrifter läser sådana bedömningar av konstskunniga och professionella utövare slås man av att det trots allt finns en relativt stor samstämmighet. Vad bottenar den i? Har de som faller dem någon gemensam bakgrund? Ja, en given sådan är utbildningen. Och även om det inte är just detta perspektiv som står i fokus för *Elin Angelos* artikel, utan går på djupet med professionsförståelsen hos musklärare, så är naturligtvis utbildningens roll helt central för att forma en identitet och ett synsätt på vad en professionell konstnär ska kunna och vad vederbörande ska värdera högt. En konstpedagog, såsom till exempel musklärare, förenar dessutom två professioner, i det att hen är både lärare och konstnär. På så vis befinner sig konstpedagogerna i ett spänningsfält mellan statens kulturpolitiska mål och intentioner och dess utbildningspolitiska mål och intentioner. Ett spänningsfält som många kulturinstitutioner ju verkar inom. Tänk bara på biblioteken eller museerna. Här öppnar sig ytterligare ett spännande forskningsområde!

Nästa artikel är av ett helt annat slag. Bidraget från *Mari Heian, Knut Løyland* och *Per Mangset* är en grundlig undersökning av norska konstnärers arbets- och inkomstförhållanden, byggd på solid statistik. Deras studie bekräftar vad som framkommit i tidigare studier särskilt angående konstnärernas ekonomiska villkor. Inkomstutvecklingen för denna brokiga grupp (författare, dansare, musiker, skådespelare med flera) har varit sämre än för andra grupper i samhället och nivån ligger avsevärt under den genomsnittliga inkomstnivån för anställda i Norge. Ett skäl till att det ser ut på det viset kan vara det ”överskottsutbud” av konstnärer som finns i landet, precis som i de flesta västländer. De stödinsatser som finns inom kulturpolitikens ramar tenderar tyvärr att bara i måttlig utsträckning vara ett botemedel mot den här obalansen. På grundval av sin studie drar författarna en rätt bister slutsats om värdet av denna typ av ”evolutionär” kulturpolitik: Ju större gruppen av utbildade konstnärer är, desto större är chansen att någon ska bli riktigt framstående, och då kanske priset att flertalet har svårt att alls försörja sig är värt att betala?

Artikeln som kommer därefter ser, återigen, helt annorlunda ut. I *Viktoria Günes* artikel möter vi en kvalitativ fallstudie av en svensk institution med rötterna i folkrörelserna och med stort inflytande över landets konstscen: Konstfrämjandet. Hon har specialstuderat ett mångårigt samverkansprojekt mellan konst och samhälle, kallat SKISS. Av särskilt intresse för Günes har varit frågan om hur Konstfrämjandet ser på konstens värde i relation till gällande kulturpolitiska målformuleringar. Här är ju en förskjutning på gång där gränsen mellan konstens egenvärde och dess instrumentella värde blir allt suddigare och här har Konstfrämjandet tagit ställning mot en sådan sammanblandning. Günes ställer sig bakom detta ställningstagande och menar, på grundval av sin studie, att det ”just är konstens onyttan som är dess nytta, ur en demokratisk aspekt”.

Ännu en kvalitativ studie, denna gång byggd på djupintervjuer, möter oss i nästa artikel. *Anders Vassenden* och *Nils-Asle Bergsgard* har intervjuat tjugo unga norska konstnärer som alla har invandrarbakgrund om deras och deras familjers förhoppningar om (uppåtriktad) social rörlighet

för den unga generation, som antingen föddes i landet av invandrade föräldrar eller kom dit som mycket små. Föräldrarnas förväntningar på sina barn är, generellt sett, höga. De ska göra en klassresa, från den marginaliserade och ofta deklasserade position som de immigrerade föräldrarna tvingats till, till högstatusyrken som läkare, ingenjör, advokat eller liknande. Att i ett sådant läge välja en konstnärskarriär blir i föräldrarnas ögon att ta ”et steg tillbaka”. De sociala mekanismer som genereras av den kulturella bakgrunden betingar, menar författarna, att invandrarungdomar är underrepresenterade bland konstnärstryken. Men det är inte bara kulturella och etniska faktorer i spel när det gäller rekryteringen till konstnärspanan. Klassbakgrunden är sannolikt av större betydelse, vilket borde leda till vidare kulturpolitiska reflektioner, avslutar Vassenden och Bergsgård.

Ännu en grupp norska forskare står bakom nästa artikel. Det är *Håkon Larsen, Helge Rønning* och *Tore Slaatta* som gör en jämförande kartläggning av bokpolitiska strategier i europeiska länder. Två huvudkategorier finns. Den ena är ett fastprissystem, ibland kopplat till en lagstiftning där boken betraktas som en särskild form av kulturell nytthet, ibland inte. Den andra är ett system med fri prissättning kopplat till branschavtal. Efter att ha jämfört utvärderingar av de olika systemen, drar författarna slutsatsen att lagstiftning och fastprissystem är överlägset ur ett kulturpolitiskt perspektiv. På ett helt annat sätt än fri prissättning tillvaratar den strategin kulturpolitiska målsättningar om bredd i utgivningen och mångfaldig distribution och därmed en bred tillgänglighet till litteratur i hela landet. En lag har också större legitimitet i och med att den omfattar samtliga aktörer i branschen, vilket avtal oftast inte gör. Larsens, Rønnings och Slaattas slutsatser är intressanta att reflektera över ur det svenska perspektivet, där momsänkningen på böcker från 2002 inte ser ut att ha påverkat läsningen i nämnvärd grad.

I numrets sista artikel analyserar *Magnus Rönn* prekvalificeringen av arkitektkontor inför tävlingar i samband med större och ofta prestigefyllda byggprojekt. Hur vårt gemensamma fysiska rum gestaltas är av synnerligen stor kulturell och kulturpolitisk betydelse, vilket visas av de återkommande – ofta hätska – offentliga debatterna om utformningen av byggnader och miljöer, nu senast till exempel ombyggnaden av området kring Slussen i Stockholm. Frågan hur urvalet sker av de arkitektfirmor som går vidare till att också delta i den avgörande tävlingen om den slutliga utformningen av ett byggprojekt är inte särskilt väl utredd. Rönnns bidrag är därför intressant och trots att han kan redovisa goda erfarenheter från den existerande urvalsprocessen är det (alltför) sällan arkitektävlingar faktiskt utlyses. Bristen på pengar kan vara ett skäl, men kanske råder det också brist på ambitioner hos stadsplanerare och byggherrar, spekulerar författaren. Måne utmynnar detta i kulturpolitiska konsekvenser i form av bristfällig kvalitet i det offentliga rummets gestaltning, skulle man kanske kunna tillägga?

* * *

Många perspektiv bryts alltså i artiklarna i detta nummer. Men nästan alla kretsar på ett eller annat sätt ändå kring några av kulturpolitikens absoluta nyckelfrågor: Vad är konstnärlig kvalitet? Har kulturen ett inneboende egenvärde? Hur bestäms denna kvalitet, detta värde, som ändå i sista analysen måste ses som det utslagsgivande när stöd, stipendier och andra typer av anslag ska delas ut? Detta är något av ”den eviga frågan”, menar till exempel Hylland, men samtidigt antyder Günes artikel att det här håller på att ske en förskjutning i debatten och i politiken. Åtminstone den svenska kulturpolitiken tycks vara indragen i en förändringsprocess i vilken man kan skönja två viktiga tendenser.

Den ena trycker på nyttoargumentet. Kulturen och kulturpolitiken ska engageras och involveras i andra politikområden, det kan vara fråga om utbildningspolitik, eller om arbetsmarknadspolitik, eller regionalpolitik, eller hälsovårdsfrågor. Kulturen ska tas i anspråk för att uppfylla syften som rör helt andra frågor och områden än de kulturella i sig. Kulturpolitiken ska förvandlas från att ha varit en ”sektorspolitik” till att bli en ”aspektpolitik”, som den svenska statliga utredningen från 2009 formulerade det.

Den andra tendensen är att statens engagemang tycks öka. Detta kommer till synes huvudsakligen i en del strukturella förändringar i politiken. Armlängden i armlängds avstånds-principen tycks krympa, kan man säga, men däremot fingrar staten än så länge inte på konstens innehåll eller de estetiska avgörandena. Preliminära resultat från studier av den samverkansmodell som infördes i samband med det kulturpolitiska beslutet i december 2009 tyder på att denna reform inneburit att staten skaffat sig ett starkare grepp om medelsfördelningen. Tvärtemot den decentraliseringsretorik som anfördes som motiv för reformen tycks en centralisering ha skett. Också i bibliotekspolitiken finns motsvarande drag. Samma beslut i december 2009 gav Kungliga biblioteket ett historiskt nytt uppdrag, nämligen att utreda och verka för en samordning av samtliga svenska bibliotek. Här var dock retoriken mer uppriktig. Skälet är strängt taget hundra år gammalt: alltsedan staten började ta ett mer aktivt intresse i det svenska folkbiblioteksväsendet 1912 har den haft en uttrycklig önskan om att detta måste centraliseras.

Med en förhoppning om att detta nummers innehåll ska ge upphov till mycken stimulerande och fördjupande reflektion kring viktiga kulturpolitiska frågor önskar jag: god läsning!

Anders Frenander